

УДК 330.8:355.45(477)

DOI: <https://doi.org/10.30838/EP.204.3-10>**Абрамова І.В.**

доктор економічних наук

Державний університет «Житомирська політехніка»

Abramova Iryna

Dr. of Economic Sc.

Zhytomyr Polytechnic State University

<https://orcid.org/0000-0003-3724-0342>**Гавриш А.А.**

Державний університет «Житомирська політехніка»

Havrysh Anastasiia

Zhytomyr Polytechnic State University

<https://orcid.org/0000-0002-1913-133X>

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ВОЄННОЇ ПІДТРИМКИ УКРАЇНИ

У статті розглянуто теоретико-методологічні положення функціонування фінансово-економічного механізму воєнної підтримки України в умовах масштабних викликів, спричинених російсько-українською війною. Доведено, що мобілізація фінансових ресурсів стала визначальним чинником забезпечення обороноздатності та економічної стійкості держави. Проаналізовано наукові підходи до структурування механізму, який включає фінансові методи, інструменти, важелі, стимули та елементи забезпечення, а також їх класифікацію за напрямом дії, економічною природою, терміновістю, інноваційністю тощо. Особливу увагу приділено інституційним засадам функціонування, використання бюджетних та позабюджетних джерел фінансування, запровадженню нових форм акумулювання коштів, серед яких військові облигації, криптодонати та краудфандинг. Підкреслено значення поєднання традиційних і новітніх інструментів, а також стимулюючих та обмежувальних заходів, включно із санкціями проти держави-агресора. Сформовано висновок, що фінансово-економічний механізм воєнної підтримки є багаторівневою та динамічною системою, яка трансформується під впливом воєнних загроз і потребує подальшої адаптації до умов довготривалої війни.

Ключові слова: фінансово-економічний механізм, воєнна підтримка, бюджетне фінансування, інноваційні інструменти, військові облигації.

METHODOLOGICAL PROVISIONS FOR THE FORMATION AND FUNCTIONING OF THE FINANCIAL AND ECONOMIC MECHANISM OF MILITARY SUPPORT FOR UKRAINE

The article is devoted to the theoretical and methodological foundations of the formation and functioning of the financial and economic mechanism of military support for Ukraine under the conditions of large-scale challenges caused by the russian–ukrainian war. It is emphasized that the mobilization of financial resources has become the decisive factor for strengthening national defense capability and maintaining macroeconomic stability. Based on the analysis of existing scholarly approaches, the financial and economic mechanism is interpreted as a multi-level and dynamic system, which includes financial methods, instruments, levers, incentives, regulatory measures, and institutional elements. The study systematizes scientific positions regarding the classification of instruments by direction of action, economic nature, time horizon, innovative character, and functional purpose. Particular attention is given to the balance between traditional and innovative tools, such as budget expenditures, taxes, military bonds, public donations, crowdfunding, and crypto-assets, which were widely implemented in Ukraine after 2022. The article also highlights the role of institutional support, including the legal framework, fiscal and monetary policy instruments, and the involvement of both domestic and external sources of financing. It is argued that the uniqueness of Ukraine's case lies in the rapid integration of informal and digital practices (cryptod donations, tokenization of government bonds, online platforms for military fundraising), which demonstrate unprecedented adaptability to wartime conditions. At the same time, the lack of unified methodological approaches to the structuring of the financial and economic mechanism generates conceptual fragmentation, which complicates the development of a coherent taxonomy of instruments and limits the effectiveness of resource

mobilization. The research results provide an expanded taxonomy of financial and economic instruments of military support that reflects the wartime specificity of Ukraine and incorporates both traditional and innovative mechanisms. This systematization enables a more consistent understanding of the structure and functioning of war finance. The study concludes that the proposed classification requires further empirical testing and practical adaptation to ensure effective mobilization of resources, long-term economic resilience, and sustainable defense financing under conditions of protracted conflict.

Keywords: financial and economic mechanism, military support, budget financing, innovative instruments, military bonds.

JEL classification: A10, B41.

Постановка проблеми. Сучасні виклики, спричинені російсько-українською війною, призвели до безпрецедентної мобілізації фінансових ресурсів, що в свою чергу зумовили трансформацію підходів до фінансування оборонних потреб. У відповідь на ці обставини в Україні сформувався свій особливий фінансово-економічний механізм, який включає комплекс взаємопов'язаних фінансових, економічних, регуляторних інструментів, а також важелів і стимулів, що реалізуються як на внутрішньому, так і на зовнішньому рівнях з метою забезпечення економічної стійкості держави. Однак відсутність єдиної методології визначення структури такого механізму утворює методологічний вакуум, який ускладнює наукове осмислення та практичне вдосконалення системи фінансування оборонних потреб. Побудова комплексної адаптивної моделі фінансово-економічного механізму воєнної підтримки здатна суттєво підвищити ефективність мобілізації ресурсів і сприятиме формуванню збалансованої системи оборонного фінансування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових працях вчених питання фінансово-економічного механізму розглядається крізь призму його структури. Зокрема, Г.І. Пінькас структуру побудови фінансового механізму розглядає як систему, що включає фінансові методи, фінансові інструменти, фінансові важелі та елементи забезпечення. Н.В. Федірко та К.Ю. Гамк-релідзе акцентують увагу на багатокомпонентності механізму, поєднанні стимулюючих і обмежувальних заходів. Н.Л. Марусяк, аналізує внутрішні джерела фінансування та інституційні механізми мобілізації ресурсів, тоді як М.Д. Білик і І.О. Бланк, І.В. Зяцьковський, Г.А. Крамаренко, Л.А. Костирко, А.М. Поддєрьогін, В.М. Суторміна, О.О. Терещенко розглядають мікроекономічний вимір фінансового механізму воєнної підтримки країни.

Дані публікації свідчать про важливість удосконалення підходів до воєнного фінансування, однак відсутність єдиного підходу до уніфікації методологічних засад та класифікації інструментів фінансово-економічного механізму воєнної підтримки свідчать про наявність наукової прогалини, що потребує поглибленого дослідження та передбачає розширення таксономії інструментів та уніфікацію методологічних засад для підвищення ефективності формування оборонних ресурсів.

Метою статті є обґрунтування теоретико-методологічних засад та складових елементів фінансово-економічного механізму воєнної підтримки країни як ключового чинника забезпечення її обороноздатності та економічної стійкості, а також удосконалення

таксономії його інструментів з урахуванням специфіки воєнного часу.

Виклад основних результатів дослідження. Фінансово-економічний механізм воєнної підтримки є складною системою, яка трактується різними науковцями по-різному і поєднує у собі різноманітні інструменти, методи, стимули та важелі впливу, спрямовані на забезпечення стійкості держави в умовах війни. Його ефективне функціонування зумовлює оптимальний розподіл та використання фінансових ресурсів для забезпечення і оборони країни. В Україні з початком повномасштабного вторгнення 2022 р. державні фінанси були кардинально перебудовані в умовах воєнного стану. У 2023 р. сукупні видатки Міністерства оборони становили 1342,8 млрд грн ($\approx 21\%$ ВВП) [1]. На початку жовтня 2023 р. Верховна Рада ухвалила закон про збільшення видатків Міноборони на 211 млрд грн (законопроект №2710), внаслідок чого більше третини всіх державних фінансів спрямовується на потреби Збройних Сил [2]. Таким чином, бюджетна позиція на оборону значно перевищила рекомендації НАТО (2% ВВП), демонструючи максимальну концентрацію ресурсів для воєнних потреб. Крім традиційного бюджетного фінансування, в Україні з'явилися нові механізми залучення коштів.

Відсутність загальноприйнятого підходу до визначення і структуризації фінансово-економічного механізму обумовлює розмаїття класифікаційних систем, що формуються на основі різних теоретичних концепцій і методологічних підходів. Так, наприклад, Г.І. Пінькас структуру побудови фінансового механізму розглядає як систему, що включає фінансові методи, фінансові інструменти, фінансові важелі та елементи забезпечення.

Фінансові методи виступають засобами реалізації бюджетної політики у практичній діяльності, що впливають на суспільне виробництво та здійснюється за допомогою державного регулювання, планування, фінансування та здійснення фінансового контролю. До фінансових методів відносяться такі ключові складові як: фінансове прогнозування і планування, ціноутворення, фінансування, оподаткування, інвестування, страхування, стимулювання та кредитування [3].

Фінансові інструменти виступають засобами реалізації фінансових методів. До них належать податки, відрахування, внески, збори, кредити, дотації, трансферти, субсидії тощо [4]. До фінансових інструментів мікрорівня відносять депозитні сертифікати банківські акцепти, комерційні векселі, зворотні вимоги про викуп цінних паперів. До складу інструментів доцільно додати і специфічні форми, які виникають внаслідок

надзвичайних дій – це і бюджетні видатки які передбачають фінансування армії через державний бюджет, це державні запозичення у вигляді випуску облігацій, кредити, гранти, спеціальні збори та фонди, а також заходи економічного впливу, такі як санкції.

Фінансові важелі виступають конкретними формами дії фінансових методів, з допомогою яких здійснюється стимулювання або стримування певної діяльності. Фінансові важелі впливають із фінансового інструменту і конкретизують його функціонування у фінансовому механізмі. Сюди можна включити: норми податків з доходів фізичних осіб, ставки податку на додану вартість, норми амортизаційних відрахувань, норми військового збору, норми штрафних санкцій, ліцензування, ставку рефінансування НБУ, валютний курс тощо [5]. Якщо підсумувати, то фінансові важелі передбачають різноманітні стимули і санкції, пені та неустойки, норми та нормативи, умови і порядок формування доходів, нагромаджень та фондів, умови та принципи фінансування та кредитування [4; 6; 7].

Елементи забезпечення створюють умови для ефективного функціонування фінансово-економічного механізму. До них належить:

- нормативно-правова база (закони, підзаконні акти, договори та інші);
- інституційне середовище (органи державної влади, спеціалізовані установи);
- інформаційне забезпечення (системи збору, обробки та аналізу інформації);
- кадрове забезпечення.

Доцільно виділити ще одну складову – фінансові (економічні) стимули. Це заходи, що спонукають учасників економічних процесів до дій на вигідних умовах для підтримки оборони країни. В умовах війни до стимулів можна віднести гранти, субсидії, пільги – вони передбачають безпосередню допомогу економічним суб'єктам, а до мотиваційних (опосередкованих) стимулів можна віднести підвищення грошового забезпечення військових, бойові виплати, премії або податкові пільги оборонним підприємствам, випуск інвестиційно привабливих військових облігацій, списання податкової заборгованості, бюджетне фінансування ефективних напрямів розвитку національної економіки тощо. Для бізнесу – це державні гарантії оборонним замовленням (фінансування через аванси держконтрактів), податкові послаблення для підприємств, що переїжджають із зони бойових дій, програми пільгового кредитування (наприклад, програма «5-7-9%» була адаптована для підтримки критичних підприємств під час війни) [8]. Але окрім заохочувальних стимулів, можна використовувати і обмежувальні (санкційні), направлені на виключення з економічної системи противника – це і економічні санкції, торговельні ембарго, замороження активів агресора, штрафи за невиконання оборонних замовлень тощо [9].

Українські автори Н.В. Федірко та К.Ю. Гамк-релідзе також притримуються думки щодо багатоконпонентності системи фінансово-економічного механізму воєнної підтримки України. Перша складова фінансово-економічного механізму передбачає

застосування фінансових заходів для підтримки країни, що постраждала від агресії, шляхом надання різних видів допомоги (іноземні фінансові транші, придбання військових облігацій, створення спеціального рахунку для збору коштів на підтримку ЗСУ та для гуманітарної допомоги українцям, постраждалих від російської агресії)) [10, с. 52-53]. Друга складова опосередкована на економічному впливі, який поєднує підтримку постраждалої сторони конфлікту з обмежувальними заходами щодо економіки агресора через санкції [10, с. 53].

Всі складові фінансово-економічного механізму покликані мобілізувати видатки на оборону, що включають утримання збройних сил, розвиток оборонної промисловості, проведення досліджень за воєнною тематикою, реабілітацію жертв війни, а також видатки на ліквідацію наслідків бойових дій. Дослідники класифікують інструменти та важелі за різними критеріями, які узагальнено можна представити в наступного вигляді:

- за напрямом дії (внутрішні та зовнішні);
- за характером впливу (стимулюючі або обмежувальні);
- за економічною природою (фіскальні, монетарні, інвестиційні);
- за походженням ресурсів (державні, громадські, міжнародні);
- за терміновістю і тривалістю (екстрені, системні);
- за формою видатків (прямі, побічні, приховані).

Кожен з підходів до класифікації висвітлює певний аспект механізму і доповнює загальну картину. Так, за напрямом дії автори розрізняють національні механізми залучення фінансів для підтримки оборони – їх називають внутрішніми. До цих заходів включають мобілізацію ресурсів країни через бюджетний механізм, позики на внутрішньому ринку, емісію грошей, переорієнтацію економіки на воєнні рейки. Державний бюджет виступає основним джерелом фінансування Збройних сил, він включає як звичайні оборотні видатки так і додаткові асигнування у воєнний час. Дієвим інструментом залучення коштів став випуск облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП), який в березні 2022 року за один день дав можливість залучити 6,14 млрд грн до Державного бюджету України [11].

Дехто, як наприклад, Н.Л. Марусяк під внутрішніми механізмами залучення коштів розуміє фінанси підприємств [12]. В такому ж мікроекономічному аспекті фінансовий механізм розглядають М.Д. Білик, І.О. Бланк, І.В. Зяцьковський, Г.А. Крамаренко, Л.А. Костирко, А.М. Поддєрьогін, В.М. Суторміна, О.О. Терещенко та ін. Ми не можемо відкидати відповідальну поведінку бізнесу в часи війни в Україні, тому і цей контекст доцільно також брати до уваги. Варто згадати як представники бізнесу відгукнулись на прохання Державної податкової служби України здійснювати авансові платежі податків і зборів навесні 2022 року. Окрім того, велика кількість підприємств прямо перераховують кошти на підтримку ЗСУ через

офіційні рахунки, такі як «United24», «Повернись живим» та через інші благодійні фонди.

Зовнішні (міжнародні) інструменти включають матеріальну та фінансову підтримку з боку країн-партнерів, союзників, міжнародних організацій, фінансових ринків та інституцій. У науковій літературі міжнародні інструменти поділяють на пряму військову допомогу, у вигляді постачання озброєння, техніки, амуніції з боку партнерів, та на фінансову підтримку у вигляді грантів, кредитів, макрофінансової допомоги, допомоги від діаспор тощо. Окремо класифікуються і канали, через які надається зовнішня воєнна допомога Україні. Білатеральна допомога – це пряма форма підтримки від окремих держав, яка може мати матеріальний або фінансовий еквівалент. Багатосторонні трасові фонди – це інструменти управління активами, де кілька осіб або організацій діють як засновники, які володіють фінансовими ресурсами і де декілька осіб або організацій є бенефіціарами, тобто отримувачами вигоди від активів та прибутків. Це можуть бути цільові фонди НАТО, які виникли у 2010-2015 рр. для реформування українського сектору безпеки [13]. Не менш важливим інструментом залучення коштів ззовні є діяльність міжнародних фінансових організацій, які надають кредити, гранти.

За характером впливу Н.В. Федірко та К.Ю. Гамк-релідзе розрізняють стимулюючі і обмежувальні інструменти. Стимулюючі заходи спрямовані на підтримку та посилення української економіки, тоді як обмежувальні спрямовані на послаблення противника. У працях українських економістів більший акцент спрямовується на стимулюючі методи, мета яких забезпечити фінансову стійкість держави в умовах війни, наповнити державний бюджет та стимулювати економіку в умовах війни. Санкційні методи в свою чергу поділяються на декілька типів: торгівельні, інвестиційні, фінансові, адресні.

Торговельні санкції представляють собою запровадження обмежень на експорт і імпорт певних товарів. Інвестиційні обмеження передбачають заморожування інвестицій, заборону капіталовкладень. Фінансові санкції передбачають блокування активів агресора, відключення від фінансових систем. Адресні обмеження передбачають санкції, спрямовані на конкретних осіб чи організацій. Це свідчить про багаторівневий характер санкційної політики, яка включає як глобальний, регіональний так і національний рівні застосування. Застосування двох типів інструментів мають двоєдиний ефект, оскільки і надають стимули українській економіці і знижують фінансові можливості країни агресора.

Західні експерти вводять ще одне санкційне поняття «financial weapons» (фінансова зброя), вона передбачає жорсткі економічні санкції, які можуть нанести найбільшої шкоди економіці агресора. До них відносять відключення росії від банківської системи SWIFT, замороження активів центробанку рф, тобто використання фінансової інфраструктури як зброї [9].

Маршук Л.М. та Бурлака М.О. класифікують інструменти ще за двома групами, поділяючи їх на

фіскальні та монетарні [14]. До фіскальних інструментів в основному відносять податково-бюджетні важелі, а до монетарних – грошово-кредитні важелі забезпечення фінансової стабільності. Фіскальні інструменти включають бюджетні витрати, податки та державні позики. Монетарні інструменти передбачають грошову емісію, валютне регулювання, підвищення відсоткових ставок. Так, за допомогою фіскальних методів та за рахунок важливих антикризових рішень уряду фінансова система України втрималась на початку повномасштабної війни. Національний банк України вжив заходів для стабілізації банківської системи. НБУ здійснив цифровізацію процесів, зафіксував офіційний курс гривні, запровадив обмеження на валютні операції та підвищив процентну ставку, щоб стримати інфляцію [15].

Основні статті фіскальних надходжень до загального фонду держбюджету складають: податок на прибуток підприємств, ПДВ, ПДФО та військовий збір, рента платі за користування надрами, акцизний податок, ввізне та вивізне мито тощо. Український уряд намагається скоригувати податкову політику для отримання надходжень на оборону та відбудову України. У 2024 році Верховна Рада України ухвалила закон, що змінює Податковий кодекс у частині ставок акцизного податку на тютюнові вироби, що передбачає поступове підвищення акцизу до 2028 року, для гармонізації з податковою системою ЄС. Ставки акцизу будуть переведені з гривні на євро, що допоможе мінімізувати ризики девальвації національної валюти. Військовий збір – обов'язковий платіж встановлений з жовтня 2014 р. відповідно до Закону України № 1621-VII від 31.07.2014 «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших» [16], із метою забезпечення фінансування заходів із підвищення обороноздатності держави також зріс у 2025 р. Закон України від 10.10.2024 року № 4015-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у період дії воєнного стану» [16] передбачає зростання військового збору до 5% (за винятком військовослужбовців), а також його запроваджують для тих, хто працює на спрощеній системі оподаткування. Окремо можна виділити ще третю групу інструментів – кредитно-інвестиційні інструменти, які передбачають державні гарантії, пільгові кредити, залучення приватних інвесторів через військові облигації.

Фінансування оборонного бюджету може здійснюватися з різних джерел залежно від походження ресурсів. Державні ресурси виступають головним джерелом фінансування оборони, оскільки міжнародні ресурси досить часто мають цільове призначення. Більшість країн обмежують використання фінансів, спрямовуючи їх лише на гуманітарні потреби, або на відновлення інфраструктури, виключаючи з поля зору фінансування обороноздатності країни. Це пояснюється політикою донорів, міжнародними угодами та баченням уряду країн-партнерів. Власне державне фінансування є стратегічно важливим, оскільки воно дає більше свободи для оперативного управління коштами. До того ж

мобілізація внутрішніх ресурсів підвищує стійкість економіки та обороноздатності у довгостроковій перспективі, оскільки державний бюджет забезпечує передбачуване безперервне фінансування. Державні фінансові інструменти включають бюджетні асигнування на оборону, державні запозичення на внутрішньому ринку через продаж військових облігацій, що стали новим інвестиційним інструментом підтримки бюджету України, запровадження нових зборів та тимчасових військових податків, скасування окремих податкових пільг у воєнний час для збільшення доходів державного бюджету. До внутрішніх відносять і адміністративні інструменти – це і примусові відрахування прибутку державних підприємств, спрямованих на оборону, і за потреби відтермінування виплат по внутрішньому боргу.

Міжнародні джерела фінансування оборонних потреб включають пряму допомогу від інших держав чи організацій у фінансовому еквіваленті, або ж у вигляді матеріальної допомоги (від постачання зброї і техніки, до навчання військових), тоді як громадські ресурси передбачають добровільні внески населення і бізнесу. Міжнародні джерела фінансування окрім згаданих раніше мають специфічну форму, таку як реструктуризація боргу. До громадських джерел фінансування оборонних потреб належать приватні ініціативи, донати у фонди підтримки армії, закупівля амуніції небайдужими громадянами. 3 25 січня 2022 р. українська влада дозволила громадянам спрямувати виплати держави за вакцинацію проти коронавірусу через програму «ЄПідтримка» до благодійної організації МБФ «Повернись живим» для допомоги Збройним Силам. Окрім цього українці активно жертвували бонуси з дисконтних карт різноманітних торгових мереж на підтримку військових. Ця ініціатива стала важливим кроком у мобілізації внутрішніх ресурсів для оборони країни, оскільки українці впродовж доби перерахували 200 млн грн на потреби ЗСУ [17]. Серед громадських ресурсів доцільно виділити інноваційні механізми фінансування через крудфандинг та криптофандинг. Криптофандинг – це залучення коштів через криптовалюту. Краудфандинг – це колективне фінансування проєктів через спеціальні платформи, які добровільно об'єднують свої гроші чи інші ресурси разом, як правило через інтернет, аби підтримати зусилля інших людей або організацій. В Україні ці механізми активно використовуються для підтримки армії та гуманітарних ініціатив. Факт, що громадяни всього світу змогли напряму робити внески у криптовалюту на рахунки НБУ чи фондів на підтримку української армії – це новий інструмент мобілізації ресурсів, який не використовувався раніше серед інших воюючих країн [9]. За даними Мінцифри, за кілька місяців 2022 р. Україна отримала понад 100 млн дол. у криптоактивах на військові потреби. Тобто в даному контексті суспільство виступає самостійним суб'єктом фінансового механізму воєнної підтримки України.

За терміновістю і тривалістю можна виділити екстрені та системні інструменти. Екстрені інструменти передбачають разові програми допомоги, термінову

вимушену емісію грошей, оперативні військові поставки зброї, гуманітарної допомоги в умовах війни та криз, або ж для прикладу виділення коштів для екстреного ремонту електромереж після обстрілів. Системні інструменти передбачає планове бюджетне фінансування оборони, створення довгострокових фондів відновлення, інвестиції в оборонну інфраструктуру тощо.

За формою видатків фінансування оборони передбачає безпосередні (прямі) витрати на утримання збройних сил, що включає виплату зарплат, бойових виплат, та витрати на закупівлю техніки, зброї, снарядів, комплектуючих тощо. Побічні витрати передбачають виплати ветеранам, сім'ям загиблих учасників бойових дій, обслуговування державного боргу, спричиненого оборонними запозиченнями. Приховані платежі – це непрямі витрати економіки від війни, що відбиваються у зниженні ВВП, руйнуванні інфраструктури, підприємств, житлового фонду. Детальна класифікація відображена в табл. 1.

На основі проведеного аналізу існуючих класифікаційних підходів можна запропонувати декілька уточнень, щодо класифікації інструментів з урахування воєнної специфіки, а саме варто розширити класифікаційні виміри, які впливають із сучасних викликів воєнного фінансування, політики донорської допомоги, а також внутрішньої економічної поведінки суспільства. В першу чергу, доцільно виділити таку класифікаційну ознаку, як поділ за цільовим призначенням. Часто громадськість не розуміє, чому кошти виділені міжнародними партнерами на соціальні потреби чи гуманітарну допомогу, не можуть бути спрямовані на закупівлю озброєння для українського війська. Відповідно потрібно провести поділ на цільове та універсальне спрямування грошових потоків. Значна частина зовнішньої допомоги має цільове призначення і відповідно до політики держави-донора та умов програм, вона має спрямовуватись винятково на той напрям, який передбачено документами. Ці кошти можуть бути спрямовані на відбудову, підтримку вразливих категорій населення, чи для проведення відповідних реформ, але не на фінансування військових операцій.

Доцільно також задумуватись про довгострокові наслідки використання певних фінансових важелів на рівень життя суспільства та зміну їх соціальних умов. Так, за характером впливу на грошову масу можна здійснити поділ інструментів на інфляційні та неінфляційні. Такі інфляційні методи як емісія грошей іноді є чи не єдиним можливим варіантом швидко залучити гроші для фінансування потреб, однак вони мають ризик підвищення інфляційних очікувань, що може призвести до економічної нестабільності. Тому держава має намагатись контролювати грошовий обіг, використовуючи неінфляційні інструменти. В умовах війни досить часто постає питання зростання розміру державного боргу. Тому поділ на поворотні та безповоротні джерела фінансування є також доцільним. Окрім цього, допомога може надаватись як в грошовому так і в матеріальному еквіваленті.

Таблиця 1

«Таксономія фінансово-економічних інструментів воєнної підтримки України»

Критерій класифікації	Види інструментів, важелів і стимулів	Приклади застосування в Україні після 2022 р.
За напрямом дії	внутрішні	ОВДП, бюджетне фінансування, державні позики, емісія грошей, податки, державна ініціатива «Підтримка», донати від громадян
	зовнішні	гранти, кредити, PDA, USAI, білатеральна допомога, допомога від фондів, макрофінансова допомога
За характером впливу	стимулюючі	пільгові кредити, податкові послаблення, бойові виплати, програма «5-7-9%», премії оборонним підприємствам, державні гарантії
	обмежувальні	економічні санкції, торговельне ембарго, блокування SWIFT, замороження активів
За економічною природою	фіскальні	військовий збір, акцизи інші податки
	монетарні	емісія грошей, регулювання курсу валют НБУ, відсоткові ставки
	інвестиційні	інвестування у ВПК, державні гарантії, залучення приватних інвесторів через ОВДП
За походженням ресурсів	міжнародні	допомога країн-партнерів, гранти, реструктуризація боргу, кредити МФО
	державні	бюджетні асигнування, випуск облігацій, податки, примусові відрахування
	громадські	донати, краудфандинг, криптодонати, ініціативи благодійних фондів
За терміновістю	екстрені	емісія грошей, екстренна гуманітарна та військова допомога
	системні	програма USAI, PDA, довгострокові фонди, планове фінансування
За формою видатків	прямі	зарплати військовим, бойові виплати, закупівля техніки
	побічні	обслуговування боргу, допомога ветеранам і сім'ям загиблих
	приховані	втрати ВВП, руйнування інфраструктури
За характером впливу на цінову стабільність (грошову масу)	інфляційні	емісія, викуп ОВДП
	неінфляційні	гранти, податки, цільові трансферти
За цільовим призначенням	цільові	фінансування ЗСУ, ВПО, ветеранів, гроші спрямовані на соціальну та гуманітарну сферу, відновлення електромереж
	універсальні	загальна податкова політика, валютна політика
За форматом обігу	грошові	облігації, кредитування, бюджетне фінансування
	матеріальні	постачання зброї, амуніції, техніки
За рівнем інноваційності	традиційні	податки, державні видатки
	інноваційні	криптодонати, краудфандинг, цифрові військові облігації
За зворотністю	поворотні	кредити, державні позики
	безповоротні	гранти, гуманітарна допомога, благодійні внески
За джерелом фінансового адміністрування	бюджетні	кредити МФО, програми Міноборони, макрофінансова допомога ЄС через бюджетну підтримку
	позабюджетні	Європейський фонд миру, UNITED24

Джерело: узагальнено автором.

Війна стала каталізатором не лише кризових, а й інноваційних фінансових практик. Україна продемонструвала безпрецедентну здатність адаптуватися до умов надзвичайної ситуації шляхом впровадження фінансових інструментів, що раніше не застосовувалися у воєнному фінансуванні. Мова йде про цифрові децентралізовані та неформальні механізми акумулювання ресурсів. Вперше на державному рівні було легалізовано залучення благодійних коштів через криптовалюту. Впродовж перших місяців війни Україна збрала понад 100 млн дол. у криптоактивах через платформу Aid for Ukraine, яка функціонувала у партнерстві з Міністерством цифрової трансформації України, криптобіржею FTX та блокчейн-компанією Everstake. Цей інструмент забезпечив максимально швидке реагування у перші дні агресії, коли традиційні механізми ще не адаптувалися до нової реальності. Ці пожертви направили на кіберзахист, інформаційну протидію російській пропаганді та технічну допомогу Збройним Силам України [18].

Україна стала однією з перших країн, яка успішно використала краудфандинг і цифрові облігації для підтримки обороноздатності країни. Великої популярності набули краудфандингові платформи нового покоління «Повернись живим», «United24» та інші, вони не лише збирають кошти, а й звітують про їх використання у реальному часі, формуючи нову культуру фінансової прозорості. Унікальність цих інструментів полягає в тому, що держава фактично делегує частину функцій щодо фінансування оборони громадянам, перетворюючи населення в активного суб'єкта оборонної мобілізації.

Ще одним інноваційним інструментом стали цифрові військові облігації, які реалізують через застосунок «Дія» та банківські онлайн-платформи. Такий формат суттєво спростив доступ до інвестування. У 2023 р. Україна запровадила токенизацію реальних активів. Інакше кажучи, це спосіб подрібнення та цифрового представлення вартості або прав на ОВДП, об'єкти, проекти чи фінансові зобов'язання, які

можуть купуватись, продаватись або передаватись наповнюючи при цьому державний бюджет України. Такі інноваційні рішення вказують на трансформацію класичних інструментів та механізмів у бік технологічної гнучкості.

За джерелом фінансового адміністрування доцільно розрізнити бюджетні та позабюджетні інструменти. Бюджетні інструменти підлягають державному контролю, вважаються частиною регулярного фінансового процесу і дозволяють планувати системні видатки. Позабюджетні інструменти мають більшу оперативність та гнучкість, часто ініціюються громадянами, іноземними формами або ж приватними структурами і при цьому дозволяють акумулювати кошти з диференційованих джерел з уникненням довготривалих бюрократичних процедур.

Висновки. Узагальнюючи існуючі класифікаційні підходи можна дійти висновку, що фінансово-економічний механізм воєнної підтримки є не лише складною

багаторівневою системою, а й динамічною конструкцією, яка адаптується до сучасних викликів та загроз, поєднуючи у собі традиційні механізми, доповнені інноваційними інструментами, що вперше впроваджуються в історії воєнного управління фінансами. Проведена систематизація дозволила виокремити як класичні, так і додаткові класифікаційні ознаки фінансових інструментів, які виникли внаслідок трансформації способів акумулювання, розподілу та управління фінансовими ресурсами в кризовий для країни період. Зокрема, запропоновано нові виміри класифікації фінансових інструментів (за цільовим призначенням, за впливом на грошову масу, за форматом обігу, зворотністю, за рівнем інноваційності, за джерелом фінансового адміністрування та за терміновістю залучення коштів). Таке розширення таксономії відображає складність практичної реалізації фінансування в умовах війни, що вимагає гнучких і адаптивних підходів.

Список використаних джерел:

1. Військовий бюджет-2023: на що плануються додаткові мільярди. (2023). URL: <https://surl.lu/chdtoc>
2. Про державний бюджет України на 2023 рік : Закон України від 03.11.2022 р. № 2710-IX. Дата оновлення: 22.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2710-20>
3. Пінькас Г.І. (2008). Обґрунтування та побудова фінансово-економічного механізму державних закупівель. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць, № 23. С. 363-377. URL: <https://surl.lu/ddwrly>
4. Крупка М.І. (2001). Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України : монографія. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 607 с.
5. Артус М.М. (2005). Фінансовий механізм в умовах ринкової економіки. Фінанси України, № 5. С. 55–57.
6. Львовичкін С.В. (2000). Фінансовий механізм макроекономічного регулювання. Фінанси України, № 12. С. 25–33.
7. Опарін В.М. (2002). Фінанси (загальна теорія) : навч. посіб. Київ, 240 с.
8. «Доступні кредити 5–7–9%»: бізнес у зонах високого воєнного ризику отримає довший період пільгового кредитування - 5 років. Міністерства економіки України від 29.12.2023 р. URL: <https://surl.li/nbyomq>
9. War finance in the 21st century: Insights from Ukraine, Syria and beyond. (2015). URL: <https://surl.lu/mcixtk>
10. Федірко Н.В., Гамкрелідзе К.Ю. (2023). Фінансово-економічний механізм урегулювання російсько-українського конфлікту. Бізнесінформ, № 2. С. 46-55. URL: <https://ir.kneu.edu.ua:443/handle/2010/40013>
11. Колін Стівенс (2025). Ціна війни для України: три роки економічної напруги та пошуки фінансування. URL: <https://surl.li/wtsygb>
12. Марусяк Н.Л. (2021). Фінансовий механізм підприємства та напрями його удосконалення в сучасному економічному середовищі. Економіка та держава, № 12. С. 94-97. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2021.12.94>
13. NATO's practical support to Ukraine. (2015). URL: <https://surli.cc/xmplae>
14. Маршук Л.М., Бурлака М.О. (2022). Фінансова система України в умовах війни. Економіка та суспільство, № 44. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-26>
15. Відповідальна поведінка бізнесу в часи війни в Україні: дослідження контексту. (2023). URL: <https://surli.cc/wjkjiw>
16. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України : Закон України від 31.07.2014 р. № 1621-VII. Дата оновлення: 01.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1621-18>
17. Карповський Д. (2022). Українці зібрали для армії 200 мільйонів гривень з «ковідної тисячі». URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/02/26/7326082/>
18. Бабак А. (2022). Мінцифри запустило офіційний сайт для криптодонатів Aid For Ukraine. URL: <https://dou.ua/lenta/news/ukraine-has-launched-a-site-for-crypto-donations/>

References:

1. Viiskoviy biudzheth-2023: na shcho planuiutsia dodatkovy miliardy [Military budget-2023: what are the additional billions planned for]. (2023). Retrieved from: <https://surl.lu/chdtoc> [in Ukrainian].
2. Pro derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2023 rik [On the State Budget of Ukraine for 2023]: Law of Ukraine dated

03.11.2022 No. 2710-IX. Update date: 22.10.2023. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2710-20> [in Ukrainian].

3. Pinkas, H.I. (2008). Obgruntuvannia ta pobudova finansovo-ekonomichnoho mekhanizmu derzhavnykh zakupivel [Problems and prospects for the development of the banking system of Ukraine]: Collection of scientific works, No. 23. Pp. 363-377. Retrieved from: <https://surl.lu/ddwrhy> [in Ukrainian].

4. Krupka, M.I. (2001). Finansovo-kredytnyi mekhanizm innovatsiinoho rozvytku ekonomiky Ukrainy [Financial and credit mechanism of innovative development of the economy of Ukraine]: monograph. Lviv: I. Franko Lviv National University, 607 p. [in Ukrainian].

5. Artus, M.M. (2005). Finansovyi mekhanizm v umovakh rynkovoï ekonomiky [Financial mechanism in a market economy]. Finance of Ukraine, No. 5. Pp. 55-57. [in Ukrainian].

6. Lovochkin, S.V. (2000). Finansovyi mekhanizm makroekonomichnoho rehuliuвання Financial mechanism of macroeconomic regulation]. Finance of Ukraine, No. 12. Pp. 25-33. [in Ukrainian].

7. Oparin, V.M. (2002). Finansy (zahalna teoriia) [Finance (general theory): textbook. Kyiv, 240 p. [in Ukrainian].

8. «Dostupni kredyty 5–7–9%»: biznes u zonakh vysokoho voiennoho ryzyku otrymaie dovshyi period pilhovoho kredytuvannia - 5 rokiv [«Affordable loans 5–7–9%»: businesses in high military risk zones will receive a longer period of preferential lending - 5 years]. Ministry of Economy of Ukraine dated 12/29/2023. Retrieved from: <https://surl.li/nbyomq> [in Ukrainian].

9. War finance in the 21st century: Insights from Ukraine, Syria and beyond. (2015). Retrieved from: <https://surl.lu/mcixtk>

10. Fedirko, N.V., & Hamkrelidze, K.Iu. (2023). Finansovo-ekonomichnyi mekhanizm urehuliuвання rosiiskoukraiinskoho konfliktu [Financial and economic mechanism for the settlement of the Russian-Ukrainian conflict]. Businessinform, No. 2. Pp. 46-55. Retrieved from: <https://ir.kneu.edu.ua:443/handle/2010/40013> [in Ukrainian].

11. Kolin Stivens (2025). Tsina viiny dlia Ukrainy: try roky ekonomichnoi napruhy ta poshuky finansuvannia [The price of war for Ukraine: three years of economic stress and the search for funding]. Retrieved from: <https://surl.li/wtsygb> [in Ukrainian].

12. Marusiak, N.L. (2021). Finansovyi mekhanizm pidpriemstva ta napriamy yoho udoskonalennia v suchasnomu ekonomichnomu seredovyshchi [The financial mechanism of the enterprise and directions of its improvement in the modern economic environment]. Economy and State, No. 12. Pp. 94-97. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2021.12.94> [in Ukrainian].

13. NATO's practical support to Ukraine. (2015). Retrieved from: <https://surli.cc/xmplae>

14. Marshuk, L.M., & Burlaka, M.O. (2022). Finansova systema Ukrainy v umovakh viiny [The Financial System of Ukraine in Wartime]. Economy and Society, No. 44. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-26> [in Ukrainian].

15. Vidpovidalna povedinka biznesu v chasy viiny v Ukraini: doslidzhennia kontekstu [15. Responsible Business Behavior in Times of War in Ukraine: A Contextual Study]. (2023). Retrieved from: <https://surli.cc/wjkjiw> [in Ukrainian].

16. Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy ta deiakykh inshykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy [On Amendments to the Tax Code of Ukraine and Certain Other Legislative Acts of Ukraine]: Law of Ukraine dated 07/31/2014 No. 1621-VII. Update date: 01/01/2025. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1621-18> [in Ukrainian].

17. Karpovskyi, D. (2022). Ukraintsi zibraly dlia armii 200 milioniv hryven z «kovidnoi tysiachi» [Ukrainians raised 200 million hryvnias for the army from the «Covid thousand». Retrieved from: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/02/26/7326082/> [in Ukrainian].

18. Babak, A. (2022). Mintsyfry zapustylo ofitsiinyi sait dlia kryptodonativ Aid For Ukraine [The Ministry of Digital Affairs has launched an official website for crypto donors Aid For Ukraine]. Retrieved from: <https://dou.ua/lenta/news/ukraine-has-launched-a-site-for-crypto-donations/> [in Ukrainian].